

Nziputa Igba Alukwaghim Na Ndu Umunwaanyi N'Iduuazi Igbo

Okafor Ebele Eucharia (Ph.D)

Senior Lecturer

Department of Linguistics, African & Asian Studies,
University of Lagos, Akoka - Yaba, Lagos, Nigeria.

Email: ebeleokafor67@gmail.com

Umj Edemede

Igba alukwaghim so n'otu omenala a na-eme n'ala Igbo. O na-aputa ihe mgbe nwoke moobu nwaanyi achoghizi alimdi na nwunye ibe ya. N'agbanyeghi na igba alukwaghim bu omenala ndi Igbo na-eme, ha anabatachaghi ya ka ihe di mma moobu ihe ha choror ka a na-eme n'ih mkposasi ezinaulo na mkposasi obibindu o na-ewetara nwoke, nwaanyi, nakwa umuaka. Edemede a ga-atule iduuazi *Nkoli* nke Nzeako (1973), *Kodilichukwu* nke Obidiebube (2006), na *Onye Chi Ya Akwatughi* nke Ofomata (2006) iji gosiputa ma kowaa gbasara igba alukwaghim n'ala Igbo na etu o si emetuta ndu umunwaanyi. A hooro iduuazi ndi a n'ih na ha weputara onodu umunwaanyi na-anor mgbe a gbara ha alukwaghim. A gbadoro ukwu n'atutu nke mgbasa alimalu na nke nwaanyizie wee nyochaa iduuazi ndi a. A choputara n'iduuazi ndi a na nwoke moobu nwaanyi nwereike igba ibe ya alukwaghim n'ala Igbo. Nwoke nwereike igba nwunye ya alukwaghim n'ih ajor omumue ya, amutaghi nwa, moobu maka na o choghizi ilu nwunye ya na-enweghi ihe kpatara udi mkpebi ah. Nwaanyi nwekwaraike igba di ya alukwaghim n'ih agwa ojoo o na-akpaso ya maka na o mutaghi nwa. N'agbanyeghi etu e siri gbaa alukwaghim, Nzeako na Obidiebube gosiputara na nwaanyi di ya gbara alukwaghi m na-ata oke ahuhu nke nwere ike ibutere ya na nwa ya oria moobu onwu ebe Ofomata gosiputara na nwoke nwunye ya gbara alukwaghim na-atakwa ahuhu n'onwe. O gakwara n'ihu gosiputa na e nweela nnukwu ihe mgbanye n'ebe ndu umunwaanyi a gbara alukwaghim di, okachasi ndi nwere akaoru na ndi di ike oru. N'agbanyeghi na ufodu umunwaanyi kpatara ego anaghi ata oke ahuhu ma ha puo na di, igba alukwaghim abughi ihe di mma n'ezinaulo n'ih nsogbu o na-ebutere ndi nne na nna, okachasi nwaanyi na umuaka. N'ih nke a, a ga-atuputa uzor e nwereike isi kwusi moobu belata igba alukwaghim n'ezinaulo.

Okwu ndi di mkpa: ilu nwaanyi, igba alukwaghim, nwoke, nwaanyi, iduuazi Igbo, atutu nke mgbasa alimalu, atutu nke nwaanyizie

Mkpolite

Agumagu Igbo na-eziputa ndu ndi Igbo, omenala ha, na ihe ndi ozor a na-ahugas n'ala Igbo. Ilu nwaanyi so n'otu omenala ndi Igbo na-eme a na-ahu n'agumagu ha. Ndi Igbo bu ndi ejighi emume alimdi na nwunye egwu egwu. O bu o zuru mba onu ma burukwa nnukwu emume ha na-asopuru nke ukwu. O bughi emume so nwoke moobu nwaanyi na-alu di na nwunye na-eme kama o bu emume diiri onye obula n'ezinaulo, okachasi ndi nne na nna, umunna na ndi ikwu na ibe. Ndi Igbo kwenyesiri ike n'alimdi na nwunye n'ih na o bu site na ya ka ha si amuba ezinaulo ha ka aha ha ghara ifu moobu kwusi n'ike. Ya kpatara na nwoke moobu nwaanyi Igbo obula tozuru ihe e ji mmadu eme mana o lugh nwaanyi moobu di, a na-ahuta nwoke ahu ka 'akaliogeri' ma werekwa nwaanyi ah ka 'onye ojoo/ ajor nwa' nke mere na o lugh di. Ndi nne na nna obula choror ka umu ha luo di moobu nwaanyi, okachasi ndi nwoke ka ama/obi ha ghara ichi. O bu ya kpatara na ndi Igbo ejighi ike ekwenye na mgbasa di na nwunye obula gbara onwe ha alukwaghim. Ha na-ejisi ike kpezie ihe obula na-esere ha okwu.

O na-aburu ndi nne na nna ihe ituanya na ihe obi anuri ma nwa ha nwoke moobu nwaanyi luo nwaanyi moobu di, ma mutakwuo nwa n'ime ya, ma birikwa n'udo. Ha na-ejisi ike chekwaba alimdi na nwunye umu ha ka o ghara igbasa. Ndi Igbo kwenyere na o buru na enwee alimdi na nwunye dika omenala ndi Igbo sir di, na ekwesighi inwe igba alukwaghim. Nke a mere ndi nne na nna ji ah na ha zuputara umu ha nke oma, ma mee ihe niile ha puru ime iji hu na nwa

ha nwoke mọọbụ nwaanyi lụgara ezigbo nwaanyi/di. N'ihia na alụmdi na nwunye abughị ime enyi mọọbụ mgbe onye nojulu n'alụmdi na nwunye ya, ọ gbahapụ ya. Ndi nne na nna na-agbasikwa mbo ike ihu na nwa ha lụgara nwaanyi mọọbụ di sitekwara n'ezigbo ezinaulo. Ihe ha ji eme nke a bu maka nkwenye ndi Igbo na isite n'ezigbo ezinaulo luta di mọọbụ nwaanyi na-enye aka ime ka alụmdi na nwunye ahụ toọ atọ, ghara igbasa. O bu nke a kpatara ndi Igbo ji aju ase gbasara nwoke mọọbụ nwaanyi choro ilu onwe ha tupu alụmdi na nwunye ahụ ebiri oku.

Ndi Igbo hūgara agwa/omume ka ihe di mkpa na-alụmdi na nwunye, okachasi n'ebe nwaanyi no. O bu nke a mere ha ji ahuta agwa/omume nwaanyi ka mma nwaanyi. N'ebe ndi Igbo no, o buru na nwaanyi amachaa mma mana o nweghi ezigbo agwa mọọbụ omume oma, nwaanyi ahụ jokariri udele na njo ma sikaria nkakwu n'isi. O na-akara nwoke Igbo obula mma na o lūgara nwaanyi joro njo ihu, ma maa mma n'obi. Ya bu, na mgbe ochie ma n'oge ugbo a, nwaanyi mara mma ihu enweghi ihe o buuru ufodu umunwoke Igbo. Ihe di ha mkpa bu iluta nwaanyi mara mma n'obi, ya bu nwaanyi nwere ezigbo agwa/omume. Mana ha lūtakwa nwaanyi mara mma n'ihu ma makwaa mma n'obi, o na-aburu ha kpoo ma nyekwa ha nnukwu obi anuri. Ihe kpatara nke a bu na ndi Igbo kwenyere na o bu nwaanyi na-elekota ma na-ejidekotakwa ezinaulo ka o gbara ikposa/igbasa. Ha kwenyekwara na ezigbo nwaanyi na-anagide ma gbaghara ufodu omume di anaa di ya na-eme mọọbụ mere ya, iji weta udo na ihunanya n'ezinaulo ha. Ya mere, ndi nne na nna obula ji agba mbo ihu na umu ha lūgara ezigbo di mọọbụ nwaanyi nwere ezigbo agwa, okachasi nwaanyi. Chukwu nye aka alụmdi na nwunye ha a toọ atọ ma gbochie alukata aluzighi a na-ahụ n'otutu ezinaulo n'oge ugbo a.

Igba alukwaghim abughị oku agba ngada anyā n'ihia na etu ndi umunna siri gbakoo mee emume alụmdi na nwunye, bukwa etu ha ga-esi gbakoo wee kewaa di na nwunye adabaghizi. O bu nke a kpatara ndi nne na nna ji agbasi mbo ike ihu na alụmdi na nwunye umu ha kwudosiri ike, na ha na-ebi nke oma, iji gbaara igba alukwaghim oso. Di na nwunye n'onwe ha ga na-agbakwa mbo ihu na ha na-akwanyere onwe ha ugwu ma na-enyekwa onwe ha nsopuru iji na-ebi n'udo na ihunanya na-enweghi nsogbu obula. E nwee ka esemookwu siri daputara ha n'ezinaulo, e kpezie ya n'udo. Di na nwunye ga-enweriri obi mgbaghara iji gbaghara onwe ha mgbe onye obula mejoro ibe ya. Ndi nne na nna na-enwekwa nnukwu obi anuri n'ebe umu umu ha no nke mere n'ufodu n'ime ha ji eji n'ihia umu umu ha kwadosie ezinaulo umu ha ike ka o ghara inwe esemookwu obula ga-adaputara ha mọọbụ agbasa ha. N'ikpe azu, ha nwee esemookwu siri ike daputara n'etiti ha, nke na di na nwunye enweghizi ike ibinwu mọọbụ nabata onwe ha ka di na nwunye, ndi nne na nna ha na umunna ha ga-anwa oko ha ikpeziri ha iji gbochiere ha igba alukwaghim. O buru na ha kpechaara ha ikpe, ma nyekwa ha ndumodu, ihe na-ebe ka na-ebekwa, ha si na ha ekpebiela na ha achoghizi ibi dika di na nwunye ozo n'ihia na ha enweghizi ihunanya n'etiti onwe, e nwereike ikwado ha igba alukwaghim, okachasi na o buru na esemookwu ahụ ga-ebutere otu onye n'ime ha obara magbaljelu, igbu ochu, oria, mọọbụ onwu. Otu onye n'ime ha nweziri ike igba ibe ya alukwaghim site n'ime omenala igba alukwaghim. Nwoke mọọbụ nwaanyi nwereike igba ibe ya alukwaghim site n'udi esemookwu daputaara ha, mana o bu nwoke na-agbakari nwunye ya alukwaghim n'ala Igbo. Chukwu weputara alụmdi na nwunye ka o toọ atoo. Ma n'agbanyeghi na e gosiputakwara n'akwukwonso na di na nwunye nwereike igba alukwaghim maka ihia igba n'ezii/iro, igba alukwaghim abuchaghii ezigbo ihe e kwesiri ikwado ka a na-eme, n'ihia oke ahuhu o na-ebutere di na nwunye, okachasi nwaanyi na umuaka.

Etu E Siri Huta Igba Alukwaghim N'Ala Igbo

Igba alukwaghim bu mgbe nwoke mọọbụ nwaanyi achoghizi alụmdi na nwunye ha ozo. Ndi umunna ha emee omenala igba alukwaghim iji kewaa ha. Igba alukwaghim bu isiokwu otutu ndi odee kwurula ihe di iche iche gbasara ya. (Ifeka 2019: 4) gosiputara na nwoke nokata chulaa nwunye ya mọọbụ nwaanyi nokata laa be nna ya wee si na o gaghii aluzi di ya ozo. O buru na emeghi omenala keto ha,

ha agbaghi alukwaghim. O gakwara n'ihu kwuo na o buru na di na nwunye ebikee ma biiri onwe ha na-enweghi mmekorita obula, o bughi alukwaghim ka ha gbara n'ihia na nwaanyi ahụ nwuo, o bu na be nwoke ahụ ka a ga-eli ya dika nwunye ya. Nke a putara na o buru na nwaanyi ahụ mutakwara nwa, o bu nwoke ahụ nwekwa nwa ahụ. Mana o buru na ha mere omenala igba alukwaghim tupu nwaanyi ahụ nwuo, ihe ndi a agaghi adi ire na-ebe nwoke ahụ no. Ogbalu (nd; 17) bu onye kporo ya igba achokwaghim, kwuru na o bu nkewa a na-ekewa alimdi na nwunye akwarughizi moobu adabaghizi. O siru na mgbe okwu seere di na nwunye ekweghi edozite, di ya agwa onye di n'isi/onyeaka ebe na ya achoghikwa ilu nwunye ya. Mgbe ufodu, o jee chiere/kaara ndi uloike. O kwuru na o bu n'uzo di etu a ka e si ekewapu di na nwunye ahụ na o nweghi ihe ga-eme ka ha biri ozo. O gaa n'ihu kwuo na igba achokwaghim abughi ihe na-eme mgbe obula, na o bu ihe siri ike n'ala Igbo n'ihia ya ka ikwu na ibe na-agba nnukwu mbo ihu na e doziri di na nwunye okwu o bu mgbe dum. Ezinaulo obula nakwa ndi umunna na-agbasi mbo ike ihu na ha jidesiri ezinaulo umu ha ike nke oma ka o ghara inwe nsogbu nwere ike ibutere ha igba alukwaghim. Ha ga-ekpeziri di na nwunye nwere nsogbu, duo ha odu, maa onye ikpe mara ikpe ma gwa ya ka o ghara imezi udi ihe ga-ebutere ha nsogbu n'ezinaulo ha. O buru na ha agbachaa mbo niile a iji hu na ezinaulo ahụ nwere udo ma o nweghi isi, ha nwere ike keto alimdi na nwunye ahụ. O sikwara na o buru na nwoke achozighi nwunye ya maka ihe obula o chere, na o nwere ike iwela nwunye ya na be nne na nna ya. O sikwara na o na-ewute ndi nne na nna nke ukwu ma o buru na okwu ekweghi ndozite, ewee keto di na nwunye. Ubesie (1978: 63-65) hutakwara mgbasa di na nwunye dika igba achokwaghim. O gosiputara igba achokwaghim ka mgbe nwaanyi gbalatara oso na be nna ya wee jiri obi ya kwuo na ya agakwaghi alaghachi azu na be di ya. O na-agwa ndi muru ya ka ha mata na ilaghachi na be nwoke ahụ ga-adi ya ka o bu oku mmuo ka o na-eje. Ubesie gosiputakwara na o buru na di ya na umunna ya eburu mmanya bja be nna nwunye ya na ya na umunna ya ga-asi di ya buru mmanya ha jewe, na ha (nna nwunye ya na umunna ya) achoghi. Di ya na umunna ya biakwa ubochi ozo, ha (nna nwunye ya na umunna ya) ga-ajukwa mmanya ha ozo, ma mee ka ha (di ya na umunna ya) mara na ihe gbasara ogo ebiela n'etiti ha abuo. Nna nwunye ya na umunna ya nwere ike isikwa ha (di ya na umunna ya), na ha agwala ha buru mmanya ha jewe, na ha achokwaghi ihu mmanya ha ozo n'ihia n'ahụ edoghi ha na nke ha nuru anu na mbu. O siru na udi okwu a gosiri na nwaanyi agbaala di ya alukwaghim. Nzeako (1973: 30-34) gosiri igba alukwaghim ka mgbe di na nwunye bi n'ulo wee muta nwa moobu ha amutaghi nwa wee see okwu, gbasaa, otu nwere ike igba ibe ya alukwaghim. Nke a bu igosi na ha achoghi ilu di na nwunye ozo. Mgbe ufodu, esemookwu di na nwunye na-adigide ogologo oge, nke bu na otutu mmadu agbaala mbo ka ha dozie okwu ahụ, ma aku atutaghi eleke nti oba. Ha emee omenala igba alukwaghim gbasaa.

Ihe Na-Akpata Igba Alukwaghim

N'akwukwo anyi na-atule, a choputara na di moobu nwunye nwere ike igba ibe ya alukwaghim n'ala Igbo. Nwoke moobu nwaanyi anaghi anokata gbaa ibe ya alukwaghim. A na-enweriri ihe kpatara e ji agba alukwaghim n'ezinaulo. Di na nwunye nwere ike inwe esemookwu n'ezinaulo ha nke nwere ike ime ka otu onye gbaa ibe ya alukwaghim. Nwoke nwere ike igba nwunye ya alukwaghim ma o buru na nwunye ya bu ajakaja nwaanyi; ajo nwaanyi nke na-anaghi ege di ya nti; nwaanyi enweghi nsopuru n'ebe di ya, nne di ya, moobu umunne di ya no; nwaanyi ilo na asi; nwaanyi na-akpa nsi na nwaanyi igbu mmadu adighi ka ihe; nwaanyi na-agba n'ezi; nwaanyi na-awi ara; na nwaanyi di ya enweziighi ntukwasioji n'ebe o no. E nwere otutu ihe ndi ozo nwoke ji agba nwunye ya alukwaghim. Ihe otu nwoke a jiri gbaa nwunye ya alukwaghim nwere ike o gaghi abu ihe nwoke nke ozo ga-eji gba nwunye ya alukwaghim. Nwoke o bu na nwere ihe o choro ma o bu o choghi n'ebe nwunye ya no. Ya bu, ihe e ji agba nwaanyi alukwaghim di iche iche site n'etu nwoke siru huta ahumiihe nke uwa. Etu a ka o dikwa n'ebe nwaanyi no. Nwaanyi nwere ike igba di ya alukwaghim site n'etu di ya si emeso ya omume n'ezinaulo, okachasi ma o buru na nwaanyi ahụ a mutaghi nwa moobu nwa nwoke na be di ya. Nke a aputaghi na nwaanyi mutara nwa nwoke na nwaanyi enweghi ike igba di ya alukwaghim, mana o na-esi ike nwaanyi mutara nwa/umu na be di ya igba di ya alukwaghim. Nwaanyi di etu a agaghi enwe obi ihapu nwa ya moobu umu ya laa na be nne na nna ya, na amaghi maka odimma nke umu ya. Nwaanyi di etu a na-edi ihe obula di ya na-eme ya n'ihia umu ya, beluso na o nweghizi ike idi ihe ojo di ya na-eme ya, okachasi igbu ya ilu/ ita ya ihe nke nwere ike ibutere ya onwu, ka o ga-eji kpebie igba di ya alukwaghim na-agbanyighi odimma nke umu ya. O bu nwaanyi amutaghi nwa na be di ya na-agbakari di ya alukwaghim ma o buru na di ya e jighizi ya kporo ihe n'ihia na o lubatara nwaanyi ozo mutaara ya nwa/umu. Ifeka (2019: 6-13) gosiputara ihe ndi ozo nwereike ibute igba alukwaghim dika uko ego na

ihe isi ike n'ezinaulo, mbisa di na nwunye, igba uzọ di, ikwanye nwoke moobu nwaanyi na di, nleda nwaanyi moobu nwoke anya site n'okwu onu moobu n'omume, inu oke mmanya na-ebute ihere, izu ohi, isi asi, amutaghi nwa, na ndi nne na nna itinye aka ojoo na alimdi umu ha moobu nye ha ndumodu ojoo moobu kwanyere ajo omume nwa ha aja n'ukwu. Nwoke anaghi anokata chupu nwunye ya be ya moobu nwaanyi akwakoro ihe ya laa be nna ya si na a gbara ya alukwaghim. Etu e si eme omenala ilu nwaanyi tupu nwoke na nwunye ya ebiri ka e si eme omenala igba alukwaghim tupu nwoke na nwunye ya ekewaa. Etu ndi umunna si eme omenala alimdi na nwunye umu ha ka ha si eme omenala igba alukwaghim daputara n'alimdi na nwunye umu ha.

Igba Alukwaghim Na Ndu Umunwaanyi

Bergmann (1986: 40-41) kwuru na umunwaanyi a gbara alukwaghim na-ata oke ahuhu n'ihhi na ego di ha na-enye ha maka ilekota umuaka anya anaghi e zuru ha. Nke a mere ha ji aba n'iru oru ego iji nwee ike lekota onwe ha anya. O kwuru na nke a kpaa na otutu umunwaanyi na-aruru oru ego bu ndi ha na di ha ebighizi. O gosikwara na o bu maka udi ahuhu umunwaanyi di etu a na-ata kpatara umu ha ejighi cho ino n'udi onodu di etu a na mgbe nke ha. Neal na Collas (2000) gosiri igba alukwaghim ka ihe jogburu onwe ya na ndu nwoke na nwaanyi, okachasi na ndu nwaanyi n'ihhi na o na-ebute ahụ onwunwu, iche echichi igbu onwe, mmadu echetaghị onwe ya, obi mgbawa, onwu, iwe oku, na ime ka ndu onye ahụ ghara ibuzi otu ozo. O kwuru na nwaanyi a gbara alukwaghim buru na o nweghi ihe o na-aruru, o ga na-ata oke ahuhu ma nodukwa n'oke echiche gbasara onodu ya. O ga na-echekasi onwe ya etu o ga-esi nweta oru ga-enyere ya aka inweta ego o ga-eji zuo umuaka ha, ma o buru na o bu ya kpo ha n'ihhi na ha ka pere mpe. O ga na-echekwa etu o ga-esi kwuo ugwo di ichiche chere ya n'ihu. O kwukwara na oge ufodu na o buru na ego nwaanyi ji n'aka mgbe o puru na be di ya pere mpe na o ghaghi igbanwe etu o si ebi ndu ya ka ego ahụ wee zuoro ya ihe o ji ya eme. O kwuru na o ga na-enwekwa mgbakasi ahụ banyere ndu ya na etu ya na ihe ga-esi na-aga. O gaghị na-ehikwa ura nke oma. O ga na-ebe akwa oge obula moobu obere ihe mee ya, o bebe akwa. O gaghị enweike na-eri nri nke oma, ike ga na-agwuzi ya. O gaghikwa enweike ime ihe ka o si eme na mbu. O ga-emezi njuru m oyi, njuru m oyi na anoro onwe ya. Uwa ga na-agba ya ghari ihe o ga-eme n'odiniihu. Dika Neal na Collas (2000) siri kwu, ihe ndi a bu maka na o nweghi ego o ga-eji lee onwe ya anya. O ga-ahuta onodu o no na ya ka ihe adighi mma ma ncha, okachasi ihu mbu niile o gbagoro na ndu ya, na be di ya otutu oge, ka ihe lara n'iyi. O kwuru na o buru na nwaanyi gbara n'ezidi di ya wee gbaa ya alukwaghim m, o gaghị agbaghara onwe ya maka ya. O ga-anọ n'oke nwute oge niile. Ihere onwe ya ga na-eme ya. Ndi enyi ya nwaanyi nwereike iji maka ya gbahapu ya, ufodu a na-eze ya eze ka ya na di ha ghara inwe mmekorita. O gosikwara na ihe ndi nwaanyi na-enwetabu n'aka di ya agaghị na-eruzi ya aka. Ebe ozo o ga-ebi ga-aburu ya nsogbu n'ihhi enweghi ego o ga-eji nwata ebe obibi di mma ka be di ya o nobu. O buru na di ya kpo umu ha, ihu ha anya ga-aburu ya nnukwu nsogbu. Di ya nwereike gbaba ya aka moobu nyetu ya aku na uba o nwere. Mana tupu di ya ekweta nyetu ya aku na uba ya, o ga-ewe otutu oge iji kpebie ihe di ya nwereike inye ya. E nwereike tupu ekpebie nke a, nwaanyi esirila isi, siri uka. Nwoke nwereike o gaghị enyecha nwaanyi ihe ruru ya n'ihhi ihe nwaanyi ahụ metaara onwe ya. Nwaanyi ahụ nwereike na-adogbu onwe ya mgbe niile. Iwe oke ahuhu ahụ o na-ata nwereike jezuo ya ahụ nke nwereike ime ka o chee echiche igbu uchu, imeru di ya ahụ moobu igbu di ya ma gbukwuo onwe ya. N'aka nke ozo, ha kwuru na o buru nwaanyi nwere ihe o na-eme o si na ya enweta ego, o nwereike izo ikporo umuaka ha. O ga-ata oke ahuhu n'izo ikporo umuaka ahụ. Di ya nwere ike choo ita ya ahuhu maka n'iro o gbara, ju ikponye ya umuaka ahụ. Ma o buru na nwaanyi kporo umuaka ahụ n'ikpeazu, di ya nwereike itakwu ya ahuhu site n'ikwusi inye ya ego o ga-eji na-ilekota umuaka ahụ anya. Nke a ga-eme ka nwaanyi na-enwekwa obi mgbawa ma o na-echeta ezi mmekorita ya na di ya na-enwe na mbu. Uche agaghị na-anokwa ya otu ebe n'ihhi mmekpaahu ndi a o na-enwe n'ihhi mgbasa ya na di ya. Na ngwucha, Neal na Collas (2000) gosiputakwara na nwaanyi nwereike iputa n'udi onodu ahuhu a o no na ya site n'itughari ndu ya, gbanwegharia odidi keonwe ya, ma nwee ndi enyi huru ya n'anya ya na ha ga na-emekorita ihe ga na-enye ya obi anuri. O nwekwara ike nwee enyi nwoke moobu luru di ozo ma o choo, mana o nwereike icho ile umu ya anya nke oma, nke nwereike o gaghị enyecha ya ohere ilu di ozo.

Atutu Nke Mgbasa Alimalu

Abia n'atutu mgbasa alimdi na nwunye, Mohanty na Ayarzagooitia (2020: 3-7) gosiputara na e nwere atutu mgbasa alimalu di iche iche. Ha bu atutu ntupo (fault theory), atutu nkwekorita mgbasa alimalu (mutual consent theory), atutu alimalu enweghi ntupo (no fault theory of divorce), atutu enwe

mmekweta kealụmalụ (irretrievable breakdown of marriage theory), atụtụ agbasaghị alụmalụ (indissolubility of marriage theory), atụtụ mgbasaa alụmalụ mgbe onye ji chọ (divorce at will theory), na atụtụ mgbakasịahụ (frustration theory). Atụtụ ntụpọ bụ ebe a na-enwe mgbasaa kealụmalụ n'ihì ihe otu onye n'ime ha metara a ga-eji gba ya alụkwaghịm. Ihe onye ahụ metara nwereike buru igba n'iro, inwe oke ajo agwa nwereike ibute ite onwe ha ihe, na igbahapụ nwoke mọọbụ nwaanyi n'ezinaulo. Atụtụ nkwekorita mgbasaa alụmalụ na-ekwu na ebe o bụ na di na nwunye nwere nkwekorita n'ime onwe ha ilu onwe ha, na a ga-ahapukwa ha igba onwe ha alụkwaghịm ma ha kwekoritakwa n'ime onwe ha igbasaa alụmdi na nwunye ha. Atụtụ alụmalụ enweghị ntụpọ na-ekwu na di na nwunye nwereike kwekorita igbasaa alụmdi na nwunye ha na-abughị na o nwere onye kpatara ihe ha jiri chọ igba onwe ha alụkwaghịm. Ha na-ekwekorita igbasaa alụmdi na nwunye ha ma o buru na ha bikeere onwe ha ihe kariji otu afọ mọọbụ karija. Atụtụ enwe mmekweta kealụmalụ kwukwara na o buru na nwoke na nwaanyi nwere nnukwu nsogbu nke na o nweghị ihe ga-eme ka ha bikọọ onu ozo n'agbanyeghị ihe kpatara ya, a ga-ekwetara ha igba onwe ha alụkwaghịm n'ihì na o baghị uru imezibe ihe agaghị ekwe ndozite. Atụtụ agbasaghị alụmalụ gosiputara alụmdi na nwunye ka ihe agaghị agbasaa agbasaa, nke mmadu ozo ji etisa ya dika o di n'akwukwo nso. O bụ alụmalụ jikotara di na nwunye okpukpu na okpukpu, anuahụ na anuahụ. O bụ ihe kwesiri idigidenụ ma noruokwa otutu oge. O burugodu na alụmdi na nwunye ha anaghị aga nke oma, ha ga na-ediri ya onwe ha ma na-agbaghara onwe ha ganye n'onwu e kewaa ha. Atụtụ mgbakasịahụ na-akowa maka ebe di na nwunye anaghizi ebi nke oma. O nweghizi onye ma ihe na-eme n'alụmalụ ha. Uche nwoke akpakotachaghizi onu otutu oge gbasara ihe na-eme n'alụmdi na nwunye ha. Di na nwunye anaghị enwe mmekorita nke anu ahụ etu o kwesiri ka di na nwunye na-enwe. Ha nwereike gbasaa alụmdi na nwunye ha n'ihì n'udi onodu a ha no na-agbakasi ha ahụ. Ihe ndi a bucha ihe na-ebute igba alụkwaghịm mọọbụ agbaghị alụkwaghịm n'ezinaulo.

Atụtụ Nke Nwaanyiizie

Nwaanyiizie bụ atumatụ Chukwukere (2006) tuputara n'Igbo maka feminizim na Afrika. O gosiputara na nwaanyiizie putara 'nwaanyi' na 'zie', nke bụ 'kwuzie, mezie, kuzie, na gazie'. Ya bụ, Nwaanyi iziputa ihe niile e ji maara nwaanyi, ndu ha na ahumiihe uwa ha n'ezinaulo nakwa na gburugburu ha na Afrika. O nweghị onye ga-ekwu gbasara umunwaanyi na-abughị umunwaanyi n'onwe ha. Umunwoke enweghị ike ikwu mọọbụ kowaa maka umunwaanyi n'ihì na o bụ umunwaanyi na-agabiga ahumiihe nke uwa n'onwe ha. Ha ga-ama kowaa ebe o si metuta ha ma n'ahụ ma na mkpuruobi. O bụ ya kpatara umunwaanyi ji weputa atutu nwaanyiizie iji kwuputa ihe niile gbasara umunwaanyi dika omume ha, oru ha ka nwunye, nne, akparamagwa a na-akpaso ha n'ezinaulo nakwa na gburugburu ha, mmegbu na mmegide a na-eme ha maka na ha bụ nwaanyi, njem ha dika nwaanyi site na mgbe a muru ha wee ruo mgbe ha tozuru ihe e ji nwaanyi eme, luo di, muta nwa mọọbụ amutaghị nwa, mmekorita di n'etiti ha na di ha n'ezinaulo wee ganye n'onwu.

Umunwaanyi ndiocha gbadoro ukwu so n'obibindu nke ha tuputa atutu ha maka umunwaanyi niile n'ihè gbasara inwe ikikere dika nwoke nwere n'agumaakwukwo, ndorondoro ochichi, azumaahia, orugo, obibindu ezinaulo, na ihe ndi ozo a na-emegasi n'uwa. Ha ewebataghị ihe gbasara obibindu na ahumiihe umunwaanyi ndi Afrika na atutu ahụ. Ha maara na agburu ha na nke umunwaanyi ndi Afrika abughị otu n'ihè gbasara inwe ikikere na nwereonwe, ha echeghị maka ya, ma gaa n'ihu tuputa atutu ahụ n'udi ga-enyere ha aka inwere onwe ha. N'atutu ahụ, ufodu umunwaanyi ndiocha isi na-anu oku maka ihe umunwaanyi na-agabiga n'aka umunwoke kwadoro nkatọ alụmdi na nwunye na ndu umunwaanyi n'ihì na ha huru ya ka isi ihe na-ebutere umunwaanyi nleda anya n'ezinaulo. Ha hutakwara ya ka ihe na-egbochi umunwaanyi inwe ikikere ime ihe ha chorọ ime mọọbụ ibu na ndu ha. Atutu ha adichaghị umunwaanyi ndi Afrika mma n'obi. Ha anabataghị atutu ikatọ alụmdi na nwunye na ndu umunwaanyi n'ihì na o gosiputaghị agwa e jiri mara umunwaanyi ndi Afrika. Ha (Umunwaanyi ndi Afrika) kwadoro alụmdi na nwunye na n'odimma nke ezinaulo n'ihì na ha bụ ndi huru nwoke ha n'anya, ma nwee mmasi n'ilu di ma muta nwa mọọbụ umu ga-ewetara ha mmubanye nke ezinaulo ha. Ha bukwa ndi nwere oke ihunanya n'ebe umu ha na ezinaulo ha no. Nkatọ alụmdi na nwunye abughị ihe ha chorọ, n'ihì ya Alice Walker (1983) gbado ukwu n'ahumiihe nke uwa umunwaanyi ndi Afrika wee tuputa atutu gbasara obibindu ndi Afrika iji webata ha n'atutu nke ndiocha. O kowara umunwaanyi ndi Afrika dika ndi gbasiriike n'omume, ndi ma ihe ha chorọ na ekwuwaputakwa okwu, ma kwudosiike n'ihè ha na-eme. Ha bụ ndi a na-atukwasioobi ma burukwa ndi ji ihe ha na-eme kporo ihe. Ha bukwa ndi huru ibe ha n'anya, ma ibu nwoke mọọbụ ibu nwaanyi. Ha huru onwe ha n'anya, hu nri ha n'anya, hukwa

egwu ha n'anya na ihe ọbụla na-ewetara ha obi ańurị. Ha bụ ndị na-agbasị mbo ike ma na-achokwa ọdịmma nke mmadu niile, ma nwoke ma nwaanyi. Ha anaghi akpa oke, beluso n'ihe ga-ebutere ha ahụ mgbu moobu oria. O gosiputara na atutu ya na nke ndiocha bu otu. Umunwaanyi ndi Afrika nabatara atutu obubu nwaanyi Alice Walker tuputara ka ihe dabara iji kowa ndu ha na-ebi na ihe ha na-eme na gburugburu ha, ma ha ekwenyeghi n'ihe Alice Walker kwuru na atutu ya na nke ndiocha bu otu. Ha kwuru na obibindu ha na nke ndiocha abughi otu n'ihu ya atutu nke ndiocha e zughi oke iji kowaa ndu umunwaanyi ndi Africa. Nke a mere na ufodu umunwaanyi ndi Afrika dika: Molar Ogundipe-Leslie, Catherine Acholonu, Chikwenye Okonjo Ogunyemi, Modupe Kolawole, Obioma Nnaemeka, Clenora Hudson-Weems, Chioma Opara, Akachi Ezeigbo na ndi ozọ sitere na-amamihe ha na ahumiihe ha nwetara n'aka ndi nne nne ha, ndi nne na nna ha, weputa atutu di iche iche nke nwaanyi/obubu nwaanyi iji nyekwu aka nye ezi nkowa maka ndu umunwaanyi ndi Afrika, omume ha, mgbasike ha, na oru ha n'ezinaulo, okachasi n'ihe gbasara mmekorita di n'etiti ha na di ha n'ezinaulo na mgbe gboo na n'oge ugbua, mmegide a na-emegide ha na etu ha ga-esi na-eme n'ezinaulo iji nweta ugwu na nsopuru n'aka di ha.

Atutu nke nwaanyi/ie nabatara alumi na nwunye na ezi mmekorita n'etiti di na nwunye, mana o kwadoghi nleda anya, mmegbu, na mmegide a na-eme umunwaanyi n'ezinaulo nakwa na gburugburu ha. Nwoke inye nwunye ya ikikere n'ihe gbasara agumaakwukwo, iru orugo, ndorondoro ochichi, na azumaahia bu ihe di nnukwu mkpa n'atutu nwaanyi/ie. Umunwaanyi iru oru diiri ha n'ezinaulo, inwe nsopuru n'ebe di ha no, na inyere di ha aka n'ihe gbasara ego e ji elekota ezinaulo anya bu ihe atutu nwaanyi/ie kwadoro. Ogundipe-Leslie (1994) gosiputara na o buru na nwaanyi anaghi enyere di ya aka, okachasi n'ihe gbasara ego e ji elekota ezinaulo anya, na nwaanyi ahụ ekwesighi i na-ama di ya aka ike moobu na-azo inwe udi ikikere di ya nwere n'ezinaulo. O gosiputakwara na nwaanyi na-enye aka n'ihe banyere ego n'ezinaulo ga-enwe ugwu na nsopuru n'ebe di ya no, ma meekwa ka di ya nyekwa ya nkwardo ma enyemaka ego n'ihe obula o chorọ ime na ndu ya. O na-emekwa ka nwoke nweeike inye nwunye ya ohere isonye n'ituta aro gbasara ezinaulo ma sonyekwa n'ime mkpebi ihe a ga-eme n'ezinaulo. Ihe ndi a ga-eweta ugwu na nsopuru n'ebe nwoke na nwaanyi no. Akachi Ezeigbo (2012) n'akuku nke ya, kwadoro nwanyi iji ire oma na-eso di ya iji nweta ihe obula o chorọ n'aka ya, n'ihu na ire oma ka ejula ji aga n'ogwu. O kwuru na nwaanyi ima di ya aka ike moobu na-amago ya elu enweghi isi. Nke a bu iji hu na ikọ onu na ilu ogu agaghi adi n'etiti nwaanyi na di ya. Atutu nwaanyi/ie katoro nwoke iji iwe oku tie nwunye ya ihe, mmeru ya ahụ moobu gbuo ya n'ezinaulo ha. O kwadoro idinootu na ibi n'udo na ihunanya n'etiti di na nwunye. Ihe ndi a bu iji nye aka kwusi nwaanyi moobu nwoke imegide moobu imegbu ibe ya, ma nye aka gbochibido ihe nwereike ibute nsogbu igba alukwaghim n'etiti ha. O kwadokwara ka nwoke na nwunye ya nweeike imezi esemookwu obula di n'etiti ha n'udo. O buru na esemookwu ahụ ekweghi ndozite, ha nwereike bikee ruo na-edozie okwu ahụ, ka ha wee birikwa n'udo. O buru na esemookwu ahụ ka na-aga n'ihu, kama o ga-ebutere nwaanyi moobu di ya, okachasi nwaanyi, mmeru ahụ moobu onwu erughi eru, a kwado ha igba alukwaghim.

igba Alukwaghim Na Ndu Umunwaanyi Dika O Di N'Iduuzi Atọ A Horo

Na *Nkoli*, Nzeako gosiputara n'Ojeuga gbara nwunye ya, Ugoye, alukwaghim, kpola ya n'afọ ime, ya na nwa nwaanyi o mutaara ya bu Ekwutosi na be nna ya (Ugoye) n'ihu n'Ugoye anaghi enye ya nsopuru, o na-alu oke ogu na akokwa ya (Ojeuga) na nwunye di ya (Nne Nkoli) onu, o na-ata amusu na agakwa be dibia igworo ya (Ojeuga) ajo ogwu. O bukwara onye a naghikwa anu ndumodu o na-enye ya dika O (Ojeuga) siri gosiputa n'okwu o gwara nwanne ya nwaanyi biara ikpere ha ikpe: "otutu mgbe ka m kporo naani ya wee jiri olu di nro wee duo ya odu, gwa ya ka o wetuo obi n'ala, n'ihu na o nweghi uru mmadu ga-enwe na o nwere ajo obi" (25-26). Ojeuga kwukwara na ya e meela ihe niile o nwereike ime ka Ugoye (Nne Ekwutosi) nwee obi anuri mana nke a enweghi isi. O na-adu ya maka omume ojo ya o mere, o na-emewanyekwa ozọ. Ajo agwa Ugoye na-agbakasi Ojeuga ahụ n'ihu na otutu ndi mmadu na-agwa ya okwu banyere ya. Nke a mere o jiri kpebie igba Ugoye alukwaghim ka o zuo ike ma were onwe ya mere ihe ndi ozọ diiri ya. O wee kpo onye diiri ya n'isi nwaanyi (onye uko/akaebe) wee gwa ya maka mkpebi ya. O kpokwara ndi umunna ya na be ya iji gwa ha ihe o kpebi gbasara nwunye ya bu Ugoye. Ubochi ha zukotara na be ya, Ugoye burukwa nsogbu ya bia ebe ndi umunna na-ago oji kporiba di ya bu Ojeuga, si ya, "O bu m ka gi bu Ojeuga na enyi gi nwaanyi bu nne Nkoli na-akpo amusu? Unu abuo aghaghi ijiri anya unu wee huru ihe m ga-eme" (39). Ndi umunna gwara ya ka o gbachi Ugoye nkiti. Mgbe ha gochara oji, taa, Ojeuga gwa ha si, "O buru na anu agbaa ajo oso, dinta

agbaa ya egbe atughị atụ” (40). O gwa Okoye, “Lee nwaanyi m luru, nke gi bu Okoye dijiri m n’isi. Achokwaghị m ilu ya ozo. Ndi ulo anyi na-ekwu si, kama usu ga-atagbu m, ya felaa. N’ihi nke a, o dighi mgbe m ga-ewere nwaanyi ahụ di ka nwunye m ozo” (40). Ojeuga na Okoye tutara aro, kpola Ugoye be nne na nna ya dika omenala siridi.

Nzeako gosiputakwara ndu Ugoye n’ulo nna na nna ya ka ndu onye no n’oke ahuhu. Ugoye ahughi ihe oriri, nke o ji ahụ ego o ji azuta ihe oriri. O na-eri ihe obula nne na nna ya nwereike inye ya. O na-akwa akwa ariri mgbe obula maka onodu ya, na-echeta di ya mgbe obula, na-ario ya n’ime obi ya ka o mee ebere bia kporukwa ya. O no onodu ahuhu, wee muo nwa nwoke o di ime ya. E zigaara di ya ozi, chee na obi ga-emeghari ya, mana nke a emeghi. Di ya enyeghi ya ego moobu akwa a ga-eyinye nwa ohu, O ji akwa ya kara nka ekpuchi nwa ya ma n’enibe ya n’ute kara nka. Nwa ya mere abali abuo, o mapu bido zuba ahia akpa akpu, Ma ego o na-eleta ezughi iri nri. O na-ata ahụ na ebe maka enyemaka, ma o hughu. Nwa ya nwaanyi bu Ekwutosi, tara nnukwu ahụ ka onye kwashioke na-aria. Anu ahụ ya chagharisia, ntutuisi dasisia dika udele mmiri mara nakwa ike enwe. Aguu choro igugbu ya na umu ya. O were oso zipuru enyi ya nwaanyi ozi ka o bia hu ya na nwa ya. O tiri mkpu mgbe o huru ha, o maghi mgbe o were ego o ji nye ya ka o were zuru ihe oriri ya na umu ya ga-eri. Kwe ya nkwa I bia na-ahu ya kwa mgbe. O lara koro umunwaanyi ndi ozo ha bia wetara ya ego ma ihe onyinye di ichiiche. Omume umunwaanyi ndi a mere bu ihe achoro n’ebe umunwaanyi no, nke bu ihe atutu nke nwaanyi zie kwadoro. Umunwaanyi kwesiri igbajekwu nwaanyi ibe ha, enyere ha aka ma ogbajuo doro ha. Nke a ga-enyere nwaanyi ahụ aka ma gbaa ya ume idi nsogbu biara ya. Mgbe nne na nna Ugoye huru n’ahuhu o na-ata nwereike igbu ya, n’ihi na e jighi nri nyori azu umu. Ha kpebiri I ga rio di ya ka o kporukwa nwunye ya. Tupu ha agaa, Ojeuga achoputala na o bu ebubo ka e boro Ugoye n’ihe gbasara ita amusu nke kpatara o ji eri ugu ka nri, maa gaa na be dibia ka o gworo ya ogwu di ya ga-eji hu ya n’anya. Mana o buru na Ugoye ji obi umeala kowara di ya ihe ndi a, na-abughi iji obi oku na-ahu so ogo enupuru di ya isi, di ya akaghi igba ya alukwaghim, kama o ga-enyere ya aka ichoputa ihe o ga-eme gbasara ya. Ya bu, nwaanyi nwereike ibute moobu igbochie ihe di ya ga-eji gba ya alukwaghim.

Na *Kodilichukwu*, Obidiebube gosiputara na nwoke nwereike nokata gbaa nwunye ya alukwaghim na-enweghi okpurukpu ihe o kwuru nwunye ya mere ya. Oluchi bu nwata nwaanyi nwere ezigbo agwa ma sitekwa n’ezigbo ezinaulo dara ogaranya. O luru di ya bu Odumodu n’oge n’ihi ezigbo agwa ya. Odumodu huru Oluchi n’anya nke ukwu mgbe o lutara ya. Oluchi mechaa di ime. Odumodu nwere obi anuri na ya ga-abu nna mmadu. Ha na-ebi n’udo na onu. Afo Oluchi na-ebu n’ike n’ike. O ruo otu ubochi, mmadu amaghi ihe na-esere ha, ihe ha na-akokwanu na-esere ha di ya ji eti ya ihe edoghi mmadu anya. Bido ubochi ahụ gaba, Odumodu achoghizi iji anya na-ahu nwunye ya. O siridi na “o buru na a kporughu nwunye ya na ya ga-eji aka tigbuo ya” (14). Ha anaghi esi esi ma ha anaghi eri eri, mgbe obula ha na ogo na mgba. O na-eti Oluchi ka o tigbuo, n’agbanyeghi na o di ime. Ndi agbataobi ha egbokatala ogo ike gwu ha. Oluchi n’onwe ya ekweghi ala be nne na nna ya. O kwuru na, “Odumodu ga-aluru ya n’isi n’ihi na ha ekwughu alukata alaba. Ozo bu na o di ime. Kedu ihe o choro ka ya mee onwe ya?” (15). Okwu Oluchi gosiri na ufodu umunwaanyi di ha koro asi ma na-etigbu na-emeghi ihe obula, anaghi alanwu be nne na nna ha n’ihi onodu afo ime ha, umu ha, nakwa ihe ndi mmadu ga-ekwu. Ya kpara ufodu umunwaanyi ji ada oria moobu nwuo na be di ha. A huru udi ahuhu ufodu umunwaanyi na-ata na be di ha ka ihe ezighi ezi, nke bu ihe a na-egosiputa na nwaanyi zie, na kama nwaanyi ganwu be di ya, ya laa be nne na nna ya n’ihi na a ga-azotagodu ala wee zoba ute. Oluchi no onodu mkporomaasi a wee muo nwa, muoro di ya nwa nwoke. Ndi mmadu chee na ebe nwunye ya muuru ya nwa nwoke na obi ga-agbanwe ya inabatakwa nwunye ya mana nke a enweghi isi. Odumodu anaghi elekota Oluchi na nwa ohu o muuru ya anya. Oluchi noro onwa isii ma Odumodu atupurughu ya na nwa ohuru ya onu. Nwa ahu o di oji, di ochi, Odumodu amaghi, o choghikwanu ima. Ihe ndi a anaghi enye Oluchi obi anuri. O bu Okoro (nna Odumodu) na nwunye ya nke abuo (Ahudiya) na-elekota ya na nwa ya anya ma na-ahukwa na ha na-eri nri. Nke a gwuru nna Odumodu ike n’ihi na ihe na-eme n’alumdi na nwunye nwa ya nwoke anaghi ekwe ka ya bu Okoro na Ahudiya nu mmiri togbo iko. O nweghi udiri ndumodu o nyeghi na ario o righi Odumodu mana o geghi ya nti, ma na-asiriri na Oluchi ga-alariri. Nna Odumodu gwara nwunye ya nke mbu bu Ejemeni (nne Odumodu) ka o duo nwa ya nwoke gbasara ihe o na-eme nwunye ya, ma nne Odumodu kwu ebe nwa ya kwu. O si na, “O choghi ihe obula inye nwa ya mmekpa ahu. Ebe o si na ya agaghi alu Oluchi, na Oluchi ga-alariri” (16). Omume nne Odumodu bu ihe atutu nke nwaanyi zie akwadoghii n’ebe umunwaanyi no. O bu ihe adighi mma ma ncha n’ebe ndi nne di no. Atutu nke nwaanyi zie kwadoro nwaanyi inyere nwaanyi ibe ya aka ma o noro

na mkpa. Nne Odumodu akpaghi agwa ka ezigbo nne di. O kwesiri idozi okwu na-esere nwa ya nwoke na nwunye ya iji hu na ha na-ebi n'udo, okachasi ebe e nwere nwa oheru n'ime ya. Ahudiya bu onye nwere ezigbo omume e jiri tunyere umunwaanyi n'atutu nwaanyizie, n'ih na o gbara mbo na-elekota Oluchi na nwa ya nke oma. Oluchi huru na ikachi nti noro na be di ya enweghi isi. O kpebie ila be nne na nna ya. O gwara onwe ya si,

Onye a juruaju agaghiaju onwe ya. Ogeri o di onu si na nwa radoro ya be di. Na nke ugbu a, amurola m Odumodu nwa nwoke oha na-acho mana obi atugharighi ya. Keduzi ihe gamedezi ka obi tugharia ya ozo n'ebe m no? O buru mmuo buru mmadu bu udiri mkporomasia a Odumodu kporo m na-emeghi nta, na emeghi imo, o gaghi adiri ya mma. Aga m ekuru nwa m laa na be nne na nna m, n'ih na esighi m n'ime ohia wapuata. (17).

Mkpabi Oluchi kpebiri ila be nne na nna ya bu ihe a kwadoro n'atutu nwaanyizie ka umunwaanyi name n'ih na, kama nwaanyi ga-anwu na be di ya maka ajo omume di ya na-emeso ya, ya laa be nne na nna ya. Oluchi kelere nna Odumodu na Ahudiya na mbo niile ha gbaara ya na enyemaka ha nyeere ya ka mgbe o no n'onodu ojojo a. O kpokuru Chukwu ka O gozie ha. O bekwara akwa si, "Chukwu bi n'elu, O bukwa gi kere m? Emere m ihe nne m e meghe? Keduzi ka nke m ga-esi puo iche? Ana m ewere onodu mu na nwa m a bu Kodilichukwu na-enyefe gi n'aka, buoro anyi ibu a ma luro anyi ugu a" (16). O gwara ha na ya ga-ekuru nwa ya laa be nna ya. O gwara ha na Chukwu nye aka o buru na nwa ahu adi ndu na o ga-alota na be nna ya ma o tolite n'ih omenala e mere n'ilu ya mana ha agbaghi akwukwo, na nke ahu enweghi ihe o mere. Okoro na Ahudiya nwere obi nwute n'ih o kwuru, ma bepuru anya mmiri maka ya. Ha rioro ya ka o ghara ila, o juruaju. Ha nyere ya ego na ihe di ichiiche e ji e nyere ndu aka, ma kwe ya nkwa na ha ga na-abia ahu ya na nwa ya.

Oluchi laruru be nna ya bu Igwe Ogbuagu Igwekile, o nabatara ya. Igwe Ogbuagu Igwekile bu Igwe obodo ha bu Amanabo. O nwere nnukwu ego, mana Oluchi ebughi ego nna ya wee je ije di n'ih na o si na o bu ndumodu nne ya nyere ya ka o na-alu di. O bu nke a mere na o gwaghi nne na nna ya ahuhu niile o na-ata be di ya, ruo mgbe o latara be nna ya. O maghi na nna ya nuchara ahuhu niile o tara be di ya tupu ya lota. O gwara nwa ya na o chere na di ya ga-agbanwe ma ebe o gbanweghi na nsogbu adighi ya. O gwara Oluchi na ya bu Igwe Ogbuagu gbachiri di ya nkiti n'ih ihunanya o nwere n'ebe o no na ebe nna ya bu Okoro no. Oluchi kororo ya ihe niile o gabigara. Nna ya kporo umunna ya, Oluchi gwakwa ha otu ihe ahu. Igwe Ogbuagu gwara ha ka ha kporo ya onye akaebe. O gwakwara ha ka ha hupuata mmadu olenole olenole ga-aga be di Oluchi maka esemokwu di n'etiti ha, ka ha mara ma ha a ga-edozite ya. Nke a gosiri na ndi Igbo anaghi acho mgbasa alumi na nwunye umu ha. Ndi umunna Oluchi gara be nna Odumodu ubochi ha kara, ya (nna Odumodu) na umunna ya nabatara ha. Ha nyere ha (umunna Oluchi) oji na mmanya. Mgbe ha tachara oji ma nuchaa mmanya, ha kwuru banyere alumi na nwunye Odumodu na Oluchi, mana o kweghi ndozite n'ih na o nweghi ihe Odumodu kwuru nwere isi. O wutere nna Odumodu nke ukwu. O rioro ha mgbaghara n'isi nwa ya nwoke bu Odumodu, na o ga-emesia tugharia uche ya. O kwere ha nkwa na ya ga na-eleta nwa ha bu Kodili. Ndi umunna Oluchi jiri iwe laa ubochi ahu n'ih na ihe ha bjaara enweghi isi. Igwe Ogbuagu enweghi obi anuri na mgbasa alumi Oluchi na di ya, mana o kasiri nwa ya bu Oluchi obi. O wutere ya na ndi ogbo Oluchi noch na Mahadum, na nwa ya gaara ino na Mahadum ka umuaka ibe ya karia alumi o luru na-enweghi isi. E mesiri o kwughachie Odumodu na umunna ya ego ha mere n'isi Oluchi dika omenala siri di.

Ndu Oluchi na be nne na nna ya bu ndu oke mwute na obi mgbawa mana nna ya ekweghi ka Oluchi nogide n'udi onodu a ka oria moobu onwu ghara igbu ya. O gwara Oluchi, "Ka o buru ngwongwo ya gaa biri n'obere ulo o ruru oheru n'azu ulo ka mmadu obula ghara inye ya mmekpaahu. Ebe be di ya abaghi ya, be nna ya ga-aba ya nke oma ka o ghara ibu usu: anu elu erughi ya aka, anu ala erughi ya aka" (23). O kwukwara na onodu di otu a nwereike iwetara Oluchi obi mgbawa, mgbe ahu a hapu ihe a na-ako, koba ozo. O kasibe Oluchi obi, si ya,

Wetuo obi n'ih na di abughi ihe niie. Ihe a na-aruru di mgbe ufodu bu ka a muta nwa. Ugbu a, I ruola ihe e ji mmadu eme, luo di, muta nwa. Ihe ndi ozo mere eme esighi gi n'aka kama o bu oru ekwensu mana site n'amara Chukwu, ike ya ga-ada mba n'uzo abula uzo. Ezinaulo a agaghi ekwe kaaju gi daruo ala na ndu a. Anyi ga-emere gi ihe obula mmadu na-emere onye o huru n'anya n'ih na i mechughi anyi ihu n'uzo obula (23-24).

Nna Oluchi na-elekota ya na nwa ya anya nke oma. O nweghi ihe na-ako Oluchi na be nna ya. Nna Odumodu na-abiakwa ahụ Oluchi na nwa ya, na e wetakwara ha ihe ha choro, okachasi nwa ya bu Kodili. Nna Oluchi na-anabata nna Odumodu maka adimma ha n'agbanyeghi ihe Odumodu mere nwa ya nwaanyi. Onodu Oluchi na-ewute nna ya mgbe niile. Mgbe Kodili gbara otu afo, nna Oluchi kporo ya na nne ya, wee gwa ya si,

Ihe foduziri ugbo a bu ka I legharia anya choo ihe I ga na-eme maka nkiti adighi mma onuno. Aka aja aja na-ebute onu mmanu mmanu. Ma o dighi ihe ozo, I puoro asiri n'ulo. Ozo bu na deme anaghi eju afo. Nke m bu nke m, nke anyi bu nke anyi. O buru na I nwere ihe I na-eme, o nwee ihe guru gi maobu(moobu) mkpa diiri gi, I tinye aka n'akpa were ego gboo mkpa gi mgbe masiri gi na-arioghi nwoke maobu(moobu) nwaanyi biko (28-29).

Nna Oluchi mekwara ka o mara na ebumnobi ya bu izu ya n'akwukwo tupu o luo di n'ih na nwaanyi obula kwesiri ka o nwee ezigbo ihe o na-eme tupu o luo di. O ga-abu o gbajuo doro, ka o hu ihe o ji aka were eku ume. O gwara ya ka o choo ihe o ga-eme wee na-enyere ndu ya aka. Oluchi gwara nna ya na o choro izu ahia ihe otita na ihe onunu (supermarket) enyi ya nwaanyi bu Uche na-azu. O kwuru nke a n'ih na o chere na Uche ga-enyere ya aka kuziere ya ka esi azu ya. O gwara Uche ihe nna ya gwara ya ma rio ya ka o nyere ya aka kuziere ya ahia ahia. "O turu anya ka Uche nwee onu na ya na-achio imalite azumahia nke ya mana o dighi otu ahia" (31). Uche achoghi ikuziri ya ahia ahia. O na-eme Oluchi bia taa, bia echi. Omume Uche bu ihe a nabataghi n'ebe umunwaanyi no. Atutu nke nwaanyizie na-akwado ezi mmekorita n'etiti nwaanyi na ibe ya. Oluchi gakwuru ndi enyi ya umunwaanyi ndi ozo ha kuziere ya, gwa ya ego ole o ga-eji bido ahia ahia. Nke a gosiri na o bughu nwaanyi niile nwere ajo obi n'ebe nwaanyi ibe no. O di mma ka nwaanyi obula na-enwe ezigbo obi n'ebe nwaanyi ibe ya no ka o wee nyere ha aka ikwado onwe ha maka odimma nke ha. Nna Oluchi nyere ya ego ga-ezuru ya, o wee bido ahia ahia. O nwetara ezigbo ego n'ahia ahia, ma o choghi ka o baa ya isi. O ka na-eme ka o si eme ezigbo omume ya na umeala ya. O dighi anya, otu nwoke a na-akpo Chukwuemeka guru ezigbo akwukwo na Mahadum, muru maka azumaahia, bia ilu Oluchi. O kweghi n'ih na o na-atu egwu ka ihe mere ya be Odumodu ghara ime ya ozo. Chukwuemeka kwere ya nkwa na o huru ya n'anya na o gaghie eme ya ihe ojoo obula n'alumdi na nwunye ha. Nna Oluchi juru ase wee choputa na Chukwuemeka nwere ezigbo agwa/omume ma sitekwa n'ezinaulo di mma. O kwadoro Oluchi ka o luo Chukwuemeka. Oluchi mechara kweta, luo ya n'ih ihunaanya o (Chukwuemeka) nwere n'ebe o no. O na-elekota Oluchi anya nke oma, okachasi mgbe o di ime. Oluchi na-enwe onu n'udi di Chukwu nyere ya ugbo a. Oge ufodu anya mmiri onu na-aputa ya n'anya n'ih na di ya nke abuo anaghi anu aju ya ada n'ala. Oluchi mechara muo omaricha nwa nwaanyi n'udo. Ahu dikwa ya na nwa ya mma. Di ya nwere nnukwu obi anuri maka nke a. O meghe abali ato Oluchi si ulogwu lota be di ya, obara bido gbaba ya. Di ya bughachiri ya n'ulogwu mana obara ahia gbagburu ya, o nwuo. Onwu Oluchi wutere di ya na nna ya nke ukwu. Ahuhu niile o gabigara n'alumdi ya na Odumodu buteere ya oria ime ahia nke kpatara onwu ya mgbe o muchara nwa ya nke abuo. Onwu Oluchi nyere nna ya bu Igwe Ogbuagu obi mgbawa. O dara n'oria nke wetaara ya onwu n'ikpeazu.

Ofomata gosiri n'Onye Chi Ya Akwatughi na nwaanyi nwereike igba di ya alukwaghim. Uju gbara di ya bu Osita alukwaghim n'ih nleda anya o na-eleda ya maka na o mutaghi nwa. Osita huru Uju n'anya nke ukwu mgbe ha luru di na nwunye. O di mma ha abuo enweghi atu. Ha na-emekorita ihe onu ka di na nwunye. Osita bidooro Uju ahia ebe o na-ere mmanya na anu. Ahia ya na-ewu ewu. Umunwoke na-eju na ya nke ukwu. Mana Uju ebighi ndu mpito. O naghi ayi umunwoke ndi ahia. Ha na-enye ya nnukwu nsopuru n'ih udi agwa oma o na-akpa. Osita lotaba ahia ya, o gaa nonyere Uju ebe o na-ere mmanya. Ha abuo a na-ere mmanya na anu. Ha mechie, Osita eburu nwunye n'ugboala ya laa n'ulo ha. Osita bu nnukwu mmadu nwere nnukwu ego. Ya na Uju na-ebi n'udo, mana otu ihe na-ewute ya bu na nwunye ya muo nwa o nwuo. Osita kporo Uju gaa ebe di ichiiche ma ulo ekpere, ma na nke dibia, ma nke Eze nwaanyi na-aru oru ogbanje na mmiri, ma o nweghi nke nwere isi. Nne Uju bu Obiamaka kpokwara ya gaa na nke dibia Ahuekwe, o ruchaara nwa ya oru, mana o nweghi isi. Uju muokwa nwa o nwuo. Umu ato o mutara nwuchara anwu. Ike wee gwu onye elu na onye ala. Nne na nna Osita anaghi enwe obi anuri na nwa ha nwoke amutabeghi nwa n'ezinaulo ya. Osita n'onwe ya anaghi enwe anuri maka ya nke mere o jiri kweta okwu nne na nna ya gwara ya ka o luo nwaanyi ozo aha ya bu Adamma. Osita emeghi ka Uju mara na o lutara nwaanyi ozo. Uju nuru maka nwaanyi Osita luru n'olu ndi mmadu ma o gbachiri ya nkiti, ma na-azusi ahia mmanya ya ike. O rete ego o zoo ya. O naghi enye Osita ka o si enye ya na mbu. Oge ufodu o nye ya obere ma dobekwa nke foduru adighi ama ama. Mgbe Osita

kpolatara Adamma na be ha na Bini. Ihe na-agbawa Uju obi bu na, “Kemgbe ahụ Adamma b́jara... Adamma na-emezi ka a ga-asị na o bu naani ya ka Osita na-alu. O naghị adị ya ka ya were anya na-ahu Uju. Mgbe o b́la, o na-akpari Uju, Uju agbachi ya nkịti were anya mmiri na-akwọ aka” (76). Adamma anaghị eme ihe o b́la n’ulo. Osita achoghị ima ihe Adamma na-eme Uju. O lota ahia ya na Adamma na-anọ na-akpari, na-amurị. O naghị ama maka Uju ma ncha. O choo ipu apu, o kporo Adamma. Uju anorozi ebere ebere. Uju dizi ka onye “putara oriri na be Oaita” (76). Ihe ndi a na-ewute Uju na-echu ya ura. Oge o b́la ya na akwa a na-eme. O were kpebie na ya ga-ala be nne ya, n’ihi na nna ya anwuolarii tupu o jee ije di. Uju tutukoro ihe ya. Ozigbo Osita gabara ahia n’utu, Uju mapu ezi, malaa moto, laa be nne ya. Obi adighi nne Uju mma na o lotara n’ihi na o teela nne ya ji na-akwa akwa ariri maka alimdi na nwunye nwa ya. Uju no be nne ya na-akwa na-ekwu na-asị,

Onuno m no be Osita abaghiri m uru. Nwa, amutaghi m. Kemgbe o luhara nwaanyi nke abuo, ugwu m nwere ebe o no na-akpuzi n’ala. Mkpari m si n’aka ya na nwunye ya anata akariala m. Ihe ha na-eme m na-echetara m uwa m kwa mgbe o b́la. O nweghi ihe ga-eme ka m tuo okpa na be Osita ozo. Aga m anozu be nna m, ihe m huru, m were. Nke m na ilu di agaala n’uwa. Mu na nne m ga-anozu n’obi nna m na-ele uwa anya. Ebe uwa kwagara anyi, anyi edo ihu ebe ahụ. Mana nsogbu adighi. E mere elu, e mere ala, ihe m maara bu na o bu ihe Chukwu choro ga-eme n’elu uwa a (78).

O dighi mma nwoke imegide nwunye ya maka na o lotara nwaanyi nke abuo moobu na o mutaghi nwa. O bu Chukwu na-enye nwa n’ezinaulo. Agwa Osita kpasoro nwunye ya bu Uju bu ihe atutu nke nwaanyi zie anabataghi. Umunwoke kwesiri inwe ugwu na nsopuru n’ebe nwunye ha no, n’agbanyeghi ihe o b́la, ka ha wee na-ebi n’udo na ihunanya n’ezinaulo ha. Nke a ga-enye aka ime ka nwaanyi ghara igba oso be di ya moobu nwee mmuo igba di ya alukwaghim. Nne Uju koro nwanne di ya nwoke bu Azubuike gwa ya ihe na-eme n’ezinaulo ya. Uju na-ebe akwa na-asị Azubuike ka o gaa gwa Ofodile bu onye akaebe na alimdi na nwunye ya na Osita, ka o zie Osita ka o bia werekwa ihe niile o mere n’isi ya. Azubuike baara ya mba si ya kwusi ibe akwa. O gwara Uju na a ga-edoziri ya na Osita ma mee ka O mata na ya (Uju) bu nwaanyi izizi ya. Uju tie,

Tufiakwa e burugodu ozu m eburu gawa be Osita, a puta n’uzo, m teta loghachi azu. Ekwuola m ihe m kwuru. O dighi ihe ga-eme ka m na Osita luo di na nwunye ozo n’uwa a ma na ndu, ma n’onwu. O bu ginu ka m ga-achoro gawa be Osita ozo. Nke m gara aga ghoro m ahia. Ihe nwaanyi ji anọ be di ya, ma a na-emegbu ya emegbu, ma a na-emeta ya mma erughi m aka. Echefuru m ginu na be Osita m ga-achoro were gawa ozo (79).

Uju na nne ya na-ebe so akwa. Nne ya hichara ya anya si ya kwusi ibe akwa. Emesi a, ka ha choo ego kwughachi Osita ego o mere n’isi ya. Ha abuo a norozie mara ihe ha ga-eme ihe merenu. Uju gwara nne ya ka o ghara isogbu onwe ya, ha koro Osita ka o bia were ihe niile o mere n’isi ya. Azubuike na-echekwa ebe ha ga-esi weta ego ha ga-akwughachi Osita, ma Uju gwara ya atuna ujo na o gbaghi aka lota, na o ga-eme ihe niile Osita choro i narakwa n’isi ya. Ha zigara Osita ozi ka o bia. Azubuike wee kweta ikpo Osita. Mgbe Osita batara ahia, a gwara ya n’Uju gwakoro ihe ya wee puo na be ya. O chee n’Uju gara igbu onwe ya moobu gaa danye n’oke osimmiri ka o nwuo n’ihi ihe a na-eme ya. O ruo echi ya, Osita gaa be nne Uju n’Umungwu juo ya ase Uju. Obiamaka (nne Uju) gwa ya n’Uju lotara be ya. O laghachi na Bini na-eche ihe ya na Uju ga-eje. O siri na,

O maghi ihe kara Uju obi o jiri si be ya gbapu gbalaa be nna ya. Nna ya bu Ndubuisi anwuola. Nne ya bu ogbenye onu ntu. Nwanne nna ya bu Azubuike enyeghi nwunye ya na umu ya afo ma ya foduzikwa inye onye ozo. Na ya agaghi anokata na ndu ya nwa anwa buru mmanya gaa be Uju, riu ka o kporokwa nwunye ya. O tachaa ahuhu na nke a o were onu ya kweta na di bara uru. Ya gbawa oso, o bughu mmadu ga-asị ya, agbazilaa, tugharia, lotawa. Na o ga-anọ otu a Uju ewere ukwu ya abuo o jiri rie mbombo oso loghachikwa na be ya. Aguu mecha ya ihe na nke a o kweta na o bu uwa ka o na-ebi na be Osita. Kama ihe a o kwuru agaghi eme, o mee mmaji (84-85).

O bu udi echiche Osita a mere ufodu umunwoke ji emesi nwunye ha ike n’ihi na ha maara na ha bu nwa ogbenye na o nweghi onye ga-ekwuru ha ma ha gbapu na be di ha. Mana Osita amaghi na ihe o chere agaghi eme n’ihi n’Uju mawuru ha n’ihe, ma marakwa ezinaulo o si, marakwa agwa umunwoke ufodu, wee tu n’oge kpakoba ego o ga-eji pu site n’ahia mmanya o na-ere. Osita amaghi n’Uju ji nnukwu ego

mgbe o si be ya puo. Ofodile bu onye akaebe zigaara ndi umunna Osita ozi ka Osita bja werekwa ego o mere n'isi Uju n'ihu n'Uju juwara isi na o gaghikwa alaghachi na be ya ozo. Nna Osita mere ka Osita mata, Osita kwere n'isi ma kwe nkwa na o aloa ubochi ahụ na, "o bughị izi ka a bja werekwa ihe e mere n'aka nwa ha bu isi, ihe bu isi bu ma ha ga-emenwukwa ihe di na ya" (89). Osita laruo be ya na Bini, deputa ego ihe niile o mefuru n'isi Uju mgbe o luru ya, ma ncha, ma ude, ma atu, achicha bekee, uwe, akpukpoukwu, ma ego mmachi akpa, tinyekwara ihe ndi di iche iche o dejuru otu ibe akwukwo, ma ego ole ha putara. Osita amaghi n'Uju di nkwadobe ikwu ya ego ole obula o choror. Mgbe ubochi a kara aka ruru, Osita kporo umunna ya gaa be Uju ha. Ndi umunna Uju nabatara ha, nye ha oji, ha goo, taa. Uju guo ego ole Osita mere n'isi ya nye Azubuike ka o nye ya ma oge ruo. Osita kwuru ego ole o mere n'isi Uju, Azubuike nye ya Ofodile o nye Osita. O kwukwa ego ole o mefuru n'isi Uju na ego o ji zutara ya ihe ndi ozo, Azubuike jekwuru Uju, o nye ya ego ole ahụ. Azubuike nyekwa Ofodile dika omenala siri di, o nyekwa ya Osita. Osita ekwetaghi ihe na-emenu. Ka ha nyeghachichara Osita ihe ndi a, ndi be Uju pubutaba mmanya, ha nuo. Osita enweghi ike inu mmanya n'ihu na onu tachiri ya maka na omaghi na ndi be Uju nwereike ikwuchigha ya ego niile o deputara. Ka ndi be Osita lachara, ndi umunna Uju kelebe ya, na ekwe ya n'aka maka ihe ihere o wepuru ha n'ihu, na-etu ya aha di iche iche n'ihu na ha amaghi na o ga-akpanwu ike a o kpara.

Uju na-ebi ndu udo na onu na be nne na nna ya n'ihu na o kpara nnukwu ego n'ahia mmanya o zuru mgbe o no be di ya (Osita) na Bini. O ji ego foro, ka o nyeghachichara Osita ego niile o mere n'isi ya, wee laghachi azu na Bini iga cho ihe o ga-eme. O gakwuuru ndi enyi ya nwaanyi bi na Bini aha ha bu Tooohukwu, Amaka, na Chidimma ha nyere ya aka mepee ulohia mmanya nke ya a na-akpo "Uju's Cool Spot". Omume ndi enyi Uju mesoro ya bu ihe anabatara n'atutu nke nwaanyizie, n'ihu na o kwadoro umunwaanyi igbakwute onwe ha, na enyere onwe ha aka ma o di na mkpa. Nke a ga-eme ka umunwaanyi kwudosie ike n'ihe ha na-eme, ma na-enwe obi onu, ghara inwu n'iwe na onuma. Uju bidoro ahia mmanya na Bini na-eme nke oma, nwee nnukwu ego, buru onye a mara ama na Bini. E mebe ihe obula na Bini, a ga-akporiri ya oku n'ihu nnukwu ego o na-eme n'ebe obula a kporo ya. Uju mechara muta umu ato (nwoke naabo na otu nwaanyi) na be nna ya n'ihu na o kweghi alu di ozo. O ruru ulo be nna ya ma na-azukwa umu Azubuike n'akwukwo. Nwunye Osita nke abuo bu Admma, luru Osita n'ihu ego ya. O hughu Osita n'anya. O naghị emenwu ihe obula n'ulo, soo ilahu ura. Osita mere ka Adamma bido zuba ahia mmanya ahụ Uju na-azu mgbe o no be ya. Adamma sitere n'ahia mmanya o na-ere soghariwa umunwoke. O ji maka otu enyi ya nwoke a na-akpo Bola onye kwere ya nkwa na o ga-alu ya, tinyere Osita nsi na nri, ma gbahapuru ya umu ya, soro Bola gbalaa Legoosi. O maghi na Bola luru nwaanyi muta umu. Bola wetachaa ihe o choror n'ahu ya, ghahapu ya. O taba ahuhu nke ahụ na Legoosi. Osita riaria nnukwu oria maka ihe Adamma mere ya, nke na o choror iwere ndu ya, ma Chineke ekweghi. Umuka o hapuru gbaso nwoke ozo nozi onodu ka ndi enweghi nne na-eleko ha anya, nke anabataghi n'atutu nke nwaanyizie. Mgbe Uju nuru ihe Adamma mere Osita, ya na ahụ onwunwu ya (Osita), O buuru ugboala ya, gaa n'uloogwu ga hu ya. O bere akwa mgbe o huru ya. Osita n'onwe ya bekwara akwa mgbe o huru Uju. Uju nonyeere ya, were otu puku naira nye ya ka o wee nazutara onwe ya ihe ndi di ya mkpa. E mesiri buru Osita bulaa Umungwu, ebe dibia Ahuekwe choputara na o bu nsi ka Adamma nyere ya nke mere ka ahụ ya gbanwee. O nyere Osita ogwu mere ka ahụ ya dikwa ya mma ozo. Uju na-eji maka Osita na-aga ulo mgbe o bula iji leta ya. Mgbe Osita dichara mma, laghachikwa Bini, Uju huru ya ebe o na-eche moto n'ihu na o rere ihe ya ufodu maka ahụ onwunwu ya. Uju kwusiri buru ya bulaa ya na be ya (Osita). O wutere Osita ihe o jiri hapu Uju ka o laa na be nna ya. N'agbanyeghi na alimdi na nwunye Uju na Osita agbasaala, Uju na-enyere ya aka ma o noro na mkpa. Udi omume Uju mesoro Osita bu ihe atutu nke nwaanyizie kwadoro n'ebe umunwaanyi na Umunwoke no.

Nchikota

A choputara n'igba alukwaghim na-emetutakarị ndu umunwaanyi na umuka, kari ndu umunwoke. O na-ebutere umunwaanyi, okachasi ndi enweghi oru moobu akaoru, ita oke ahuhu n'ihe gbasara mkpa ego, ozuzu nwa, ima ikpe, igba oke mbo, nleda anya, na mkpari. Nwaanyi a gbara alukwaghim na-agbanwe etu o si ebi ndu n'ihu ukọ ego. O na-anọ n'oke echiche, onwunwa, obi mgbawa, oria, iwe oku, mgbakasi ahụ, ichu ura, ikwa akwa, enweghi mmasi iri nri, ike ogwugwu, njuru oyi, inooro onwe, mwute, ihere, ndogbu onwe, uche akpakotaghi onu, na icho igbu ochu. Igba nwaanyi alukwaghim, okachasi mgbe di ya ekwughu ihe o mere kpatara ya, nwereike i wetara ya, nne ya, moobu nna ya onwu.

Nwaanyi na-arụ ọrụ na-enye ya ego mgbe ọ nọ be di ya anaghị ata oke ahụhụ ma di ya gbaa ya alụkwaghịm, n'ihl na ọ ga-enwe ego ọ ga-eji na-ele onwe ya na umu ya anya. A chọputara na nwaanyi bu chi ibe ya. Nwaanyi kwesiri inwe ezigbo enyi nwaanyi, ọ ga-abu ihe di anaa dakwasị ya moobu na di ya gbara ya alukwaghim, ka ọ hu ndi ga-agbatara ya oso enyemaka, dika Nzeako na Ofomata gosiputara na ndu Ugoye na Uju. E nwere uru na oghom di n'igba alukwaghim mana oghom kariri uru e chere di na ya. Nwaanyi a gbara alukwaghim ga na-enweriri mwute n'obi maka ya n'agbanyeghi na ọ bu nwa ogaranya moobu na o nwere ego o ji elekota onwe ya na umu ya anya. Udi ndu nwa ogbenye di ya gbara alukwaghim na-ebi anaghi adi onu okuku, ya foduzia udi oke ahuhu umu ya ga-anọ n'ime ya nke putara ihe n'ebe Ugoye na nwa ya bu Ekwutosi no. Nwoke na-erikwa ariri mgbe ọ chọputara na nwunye ya nke mbu ọ chulara baara ya nnukwu uru mgbe ha bi ka di na nwunye. Iju ase na inwe onye akaebe di mkpa na-alumdi na nwunye. Oge ufodu na ndi ogo anaghi adi n'iro n'ihl na umu ha gbara onwe ha alukwaghim. Nwaanyi nwereike igbaghara di ya ihe ojo o mere ya buteere ha igba alukwaghim ma na-akpasokwa ya ezigbo agwa na enyekwara ya aka mgbe ọ nọ na mkpa dika Ofomata gosiputara na ndu Uju.

Mmechi

Igba alukwaghim abughi ihe di mma n'ezinaulo n'agbanyeghi na o nwere moobu o nweghi ihe na-akpata ya. Oge ufodu nwoke enweghi ike ikwu ihe kpatara o ji gbaa nwunye ya alukwaghim etu ahụ ka ọ dikwa umunwaanyi. A na-eme omenala igba alukwaghim tupu o nwee isi. Igba alukwaghim na-emetuta ndu nwoke na nwaanyi, okachai nwanyi na umuaka. Ebe ọ na-aka njo bu na ọ buru na nwaanyi a gbara alukwaghim si n'ezinaulo dara ogbenye. Nke a ka o ji di nnukwu mkpa nwaanyi inwe ihe ọ na-eme na be di ya moobu inwe akaoru nke ga-enyere ya aka ma ihe di anaa mee ya be di, dika di ya igba ya alukwaghim, ka ọ ghara ibighariba aka moobu tawa oke ahuhu dika Nzeako gosiputara n'ebe Ugoye no. Ọ di mkpa ka ndi nne na nna na-akwadokwa umu ha nwaanyi a gbara alukwaghim iji wepuru ha oke ihe mgbu na obi mgbawa na-esite n'igba alukwaghim, okachasi mgbe aka ha di ocha dika Obidiebube gosiputara n'ebe nna Oluchi no. Ọ dikwaazi mma ka umuwaanyi kwudosie ike na be di ha, nwee ezigbo ndi enyi nwaanyi ha ga na-emekorita, ma burukwa ezigbo mmadu n'onwe ya iji nweta enyemaka ndi enyi ya ma udi nsogbu igba alukwaghim daputara ya dika Ofomata gosiputara n'ebe Uju no. Ọ dikwa mkpa ka umunwaanyi na-enyere onwe ha aka mgbe ihe mgbu dakwasara ha. Nwaanyi kwesiri inyere di ya aka n'ezinaulo ma gbochie ihe obula nwereike ibutere ya na di ya igba alukwaghim. Nwoke imegbu nwunye ya ka ọ laa be nne na nna ya n'ihl na ọ lutara nwaanyi nke abuo adighi mma. Nwaanyi nke abuo na-abukari ndi na-alu nwoke maka ego ha nwere kariya maka ihunanya. Udi nwaanyi di etu a chere na ọ ga na-eri ego nwoke ahụ ka o si cho. Mgbe nke a emeghi, o gbuo nwoke ahụ buru akụ ya moobu ọ hapu nwoke ahụ soro nwoke ozo puo dika Ofomata gosiri n'ebe Adamma no. Ọ di mma ikwu na ihe Ofomata gosiputara abuchaghi eziokwu gbasara nwaanyi obula a lutara ka nwaanyi nke abuo. E nwere ezigbo umunwaanyi alutara ka nwaanyi nke abuo ha na di ha na-ebi nke oma. Na mgbe gboo, ndi nna nna anyi ha luru otutu nwaanyi. Ndi nwunye ha na-elekota ha anya nke oma ma na-asopuru ha. Ọ bu eziokwu na ufodu umunwaanyi nwereike ikpa udi agwa Adamma kpara n'ebe ndi di ha no n'ihl oke ochicho nke uwa, mana agaghi e ji omume Adamma tunyere umunwaanyi niile. Umunwoke sokwa emeghasi ufodu umunwaanyi anya ime ihe ha ekwesighi ime nke bu ihe a ga-akato n'ebe agwa umunwoke ndi a no. Nwoke igbu nwoke ibe ya maka ihi nwaanyi/nwunye ha bu ihe di nnukwu njo n'ala Igbo. Atutu nke nwaanyizie anabataghi omume Bola n'ebe Adamma no nke o ji anabata ajo agwa Adamma kpasoro di ya bu Osita. Ọ di mma ka nwaanyi nweeike igbanahu onwunwa ga-ebutere ya nsogbu igba alukwaghim n'ezinaulo.

Aro

Ọ bu eziokwu na alumdi na nwunye abughi ihe di mfe, mana ọ di nnukwu mkpa n'ala Igbo. Di na nwunye ga-agba mbu kwusi igba onwe ha alukwaghim moobu meta ihe nwereike ibutere ha igba alukwaghim n'ihl ntaramaahuhu, oke onwunwa, iru uju, ahụ akpakotaghi onu, iwe oku, mkpari, oria, na obi mgbawa ọ na-eweta na ndu ha, okachasi na ndu nwaanyi na nke umuaka. Ọ bukwa eziokwu na n'alumdi na nwunye, nwoke na nwaanyi amachaghi omume ha nke oma moobu enyeghi otu udi ozuzu n'ezinaulo na-ekwekorita ilu di na nwunye, mana o kwsighi ka omume ha butere ha igba alukwaghim. Ọ di mkpa ka ha jisie ike muo onwe ha nke oma, wee mata agwa/omume ha di mma na nke adighi mma iji nyere ha aka zeere ihe nwereike ibutere ha esemookwu, wee biri n'udo na-enweghi nsogbu obula. Ọ buru na-esemookwu di anaa daputa n'etiti ha, ha ga-ahu na ha doziri ya ozugbo iji birikwa n'udo na

n'ọñụ n'ezinaụlọ ha. Di na nwunye kwesiri iyi uwe ndidi wee na-eso onwe ha iji gbanahụ nsogbu ezinaụlọ nwereike ibutere ha ịgba alukwaghim. Ha kwesikwara isopuru onwe ha na akwanyekwara onwe ha ugwu mgbe niile. Ha ga na-akwadokwa onwe ha n'ihe ha na-eme n'ezinaụlọ, okachasi n'ihe gbasara ego, ka udo na ihunanya wee di n'ime ya. Nwoke ga-ahụ na nwunye ya nwere oru moobu akaoru ga na-enye ya ego iji nweeike inye aka n'ezinaụlọ. Nwaanyi ekwesighi ka ego o nwere baa ya isi nke nwereike ime ka o na-enupuru di ya isi, ma mee ka nsopuru ghara idizi n'etiti ha. O dikwa mma ka di na nwunye jiri nwayo na-eso onwe ha ma na-agbaghara onwe ha ihe obula ha mere ibe ha ka udo wee di n'ezinaụlọ ha. Nwaanyi kwesiri iji obi umeala na-ario di ya ihe o choror n'aka ya, ghara ime ya n'ike. Nwoke ekwesighi iti nwunye ya ihe n'uzo abu n'uzo maka imeru ya ahụ moobu igbu ya, etu a ka o dikwa n'ebe nwaanyi no. Ha ekwesighikwanu imegide moobu mmegbuo onwe ha n'udi obula. Nwoke tiere nwunye ha iwu na o ga-apuriri na be ya moobu o gbuo ya n'agbanyeghi okwu niile a gwara ya ka o nabatakwa nwunye, nwaanyi ahụ kwesiri izo ndu ya site n'ila be nne na nna ya n'ihina otu ndu bu ihe, onye a juru aju, anaghi aju onwe ya. Nke a ka o jiri di nnukwu mkpa ka ndi nne na nna gbochiere umu ha ịgba alukwaghim site n'igbaziri ha ma kuziere ha ihe gbasara alimdi na nwunye, ka o wee nyere ha aka ibi obibindu ezinaụlọ ha n'udo ma nwee ezi mmekorita dika di na nwunye. O nwekwa ka esemokwu siri daputa n'etiti ha, ndi nne na nna ha, oge ufodu ndi umunna ha, ga-ahụ na ha kpeziiri ha ka udo wee batakwa n'ezinaụlọ ha. O dighi mma ka ndi nne moobu nna na-aghanyere nwa ha nwoke moobu nwaanyi aja n'ukwu nke ga-eme ka esemokwu ahụ ghara ikwusi akwusi moobu butere ha ịgba alukwaghim. Di na nwunye na-ebi nke oma n'ezinaụlọ ha o na-ewetara ha ogologo ndu na ahụ isi ike.

Edensibja

- Acholonu, O. C. (1995). *Motherism: The Afrocentri Alternative to Feminism*. Nigeria: Afa Publications.
- Bergmann R. B. (1986). *The Economic Emergence of Women*. New York: Basic Books.
- Chukwukere, F. N. (2006). *Nwaanyizie: African Feminist Verses*. Nigeria: University Press.
- Ezeigbo, T. A. (2012). *Snail-Sense Feminism: Building on an Indigenous Model*. Lagos: Wealthsmith Books.
- Hudson-Weems, C. (2004). *Africana Womanist Literary Theory*. Trenton, N.J.: Africa World Press.
- Ifeka, R. O. (2019). *Igba Alukwaghim: Nwaanyi Dika Osi Na-Ebu Apa Mma*. <http://www.researchgate.net/publication/336367540>
- Kolawole, M. E. (1997). *Womanism and African Consciousness*. Trento, New Jersey: Africa World Press.
- Mahanty, H. & Ayarzagotia J. (2020). The Philosophy of Divorce in India Legal Context: A Study of Theories of Divorce, <https://ssrn.com/abstract=3727>
- Neal G. A. & Collas F. S. (2000). *Intimacy and Alienation: Forms of Estrangement in Female and Male relationships*. New York: Garland Publishing.
- Nnaemeka, O. (2004). Nego-Feminism: Theorizing, Practising and Pruning Africa's Ways. *SIGNS: Journal of Women in Culture and Society*, 29 (2), Winter, 359-385.
- Nzeako, J.U. (1973). *Nkọli*. Enugu: Longman.
- Obidiebube, J. I. (2006). *Kodilichukwu*. Onitsha: Lincel Publisher.
- Ofomata, E. C. (2006). *Onye Chi Ya Akwatughi*. Enugu: Format Pubilshers.
- Ogundipe-Lesli, M. (1994). *Recreating Ourselves: African Women & Critical Transformations*. New Jersey: African World Press.
- Ogunyemi, C. O. (1996). *African Wo/Man Palava: The Nigerian Novel*. London: The University of Chicago Press.
- Ogbalu, F. C. (nd.). *Igbo Institutions and Customs*. Onitsha: University Publishing.
- Opara, C. C. (2004). *Her Mother's Daughter: The African Writer as Woman*. Nigeria: University of Port Harcourt Press.
- Ubesie, T. (1978). *Odinala Ndi Igbo*. Ibadan: Oxford University Press.
- Walker, A. (1983). *In Search of Mother's Garden: Womanist Prose*. London: A Harvest Book.